

Valentyna Martynenko. *The ways of renewing the literature reading content for junior schoolchildren based on the competence approach are studied in the article.*

Keywords: *reading competence, content of literature reading, principles of reading content selection, meta-subject and subject education results.*

Готуємо майбутнього вчителя-словесника

УДК 821.161.2.-3.09:378.147

Жанр літературного фейлетону в творчості Олега Черногуза

(за «Книгою веселих порад»)

Наталка Романишина,

кандидат філологічних наук, доцент

Рівне

Автор обґрунтовує необхідність вивчати творчість О. Черногуза в університетах педагогічного спрямування з метою розширити можливості майбутніх учителів-словесників осмислювати природу комічного; виявляти його як складову художнього методу митця; досліджувати жанрово-стилістичні особливості творів письменників-гумористів; обирати та застосовувати форми, прийоми, методи шкільного аналізу «веселих порад».

Ключові слова: *мала проза, фейлетон, публіцистичний, художній, іронія, автор, адресат.*

В інтерв'ю з нагоди публікації семитомного видання своїх творів письменник О. Черногуз поскаржився колезі й академіку, директору Інституту українознавства П. Кононенку: сатира і гумор відносяться до маловартісного жанру в українській літературі; мистецький доробок авторів не отримує належного поцінування у суспільстві [9]. Справді, можна згадати нещодавні (не стільки літературознавчі, як емоційні) дискусії з приводу введення до шкільної програми творів Є. Дударя, аж до їх вилучення. Пояснення, на мою думку, криється в своєрідності комічного зображення, використанні письменником-гумористом методів «непрямого повідомлення» істин, коли негативне явище може змальовуватися в позитивному значенні, а глузливо-критичне ставлення автора до зображуваного становить внутрішній зміст сказаного, заховане у підтексті.

Сучасні дослідники «сміхових» форм висловлювання зауважують таку проблему: читач відшифрує, або не відшифрує «закодовану» в тексті, наприклад, іронію [3; 62]; сприймач «априорі не готовий до діалогу», йому «треба пояснювати, врешті, може, навіть і вчити» [3; 51]. У підручнику з української літератури для восьмикласників О. Міщенко (К., 2008), укладеному відповідно до нової програми (К.,

2005), передбачене вивчення понять «гумор», «види комічного», «сатира», «антитеза», «іронія», пропонується з'ясувати, «чим різняться гумор і сатира», віднайти «художні засоби, які створюють сатиричний ефект» тощо, але на матеріалі «оповідань» Є. Дударя. Як відомо, в 2010/11 навчальному році замість них учні вивчатимуть тексти О. Черногуза «Як вибирати ім'я», «Як поводитися у кіно». Отже, знову потрібно уточнювати зміст навчального матеріалу, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, доопрацьовувати і перевидавати підручник...

Водночас численні публікації, присвячені осмисленню творчості О. Черногуза, – останніх років (В. Абліцов, В. Булавко, Р. Дідула, П. Кононенко, В. Косяченко, І. Малюта, А. Наумов, В. Пепа, Л. Тома та ін.; зокрема й у зв'язку з обговоренням запропонованого для відзначення Шевченківською премією роману «Ремезове болото»), попередніх (О. Васильківський, Г. Гайовий, В. Гарвасюк, М. Дорош, М. Жулинський, Г. Клочек, С. Козак, В. Лисенко, М. Наєнко, В. Руденко, І. Сіверко, В. Соболев, М. Слабошпицький, П. Стороженко, В. Трипачук, Ю. Цевков, В. Чемерис та ін.) – дають змогу зробити висновки: О. Черногуз «майже трое десятиліть залишається, мабуть, чи не єдиним масштабним прозаїком-сатириком України», попри те, що у нашій

літературі «повільно розвиваються жанри сатири і гумору», у доробку вітчизняних літературознавців все ще нема «фундаментального дослідження про українську сатиру пострадянського періоду» [1; 12]; як і в цілому не вистачає «наукових трактатів, присвячених дослідженню природи й механізму дотепності», «у шкільних програмах /.../ гумор і сатира «обмежені» у правах» [7; 2]; тому слушною слід визнати пораду: твори автора «Аристократа» з Вапнярки «мають розбирати не лише критики, а й вчителі та педагоги наших шкіл, вищих учбових закладів, взагалі філологи, коли йтиметься про могутність української мови, про її шарм під пером неперевершеного майстра» [4; 13].

Огляд програм з історії української літератури для університетів педагогічного спрямування також засвідчує: майбутні вчителі-словесники знайомляться з поодинокими репрезентантами сміхової культури; не мають достатніх можливостей осмислити природу комічного; виявити його як складову художнього методу митця; дослідити жанрово-стилістичні особливості творів письменників-гумористів; зіставити, простежити риси традиції і новаторства тощо.

Отже, зважаючи на вищесказане, доречно запланувати заняття за творчістю О. Черногуза; зокрема у програмі спецкурсу чи спецсемінару з поезики **малої прози**:

- літературознавці відзначають, що майстра прози найперше видно в тому, як він виявляє себе у малих формах. Від першої збірки гуморесок «Моральна підтримка» (1863) до «Веселих порад», «Плати за любов» (1980), «Морського порядку» (1986) О. Черногуз відкрився читачеві і як талановитий оповідач, і як тонкий знавець рідної мови, і як стиліст та майстер сюжетного вирішення твору [1; 13];

- повісті, романи О. Черногуза композиційно складаються з окремих коротких розділів, що мають заголовки, об'єднані не стільки сюжетно, як тематично, можуть сприйматися як окремі тексти малої прози. До речі, вони часто споряджені лаконічною передмовою у вигляді тих же «веселих порад»;

- дослідники творчості О. Черногуза помітили: він не прагне вбгати життя у якусь одну літературну форму, постійно шукає нові стежки до жанрового різноманіття [1; 12]. Письменник прагне зазначити жанр майже кожного свого твору; у багатотомному зібранні групує тексти за жанровим принципом; привертає увагу читача новизною, авторськими визначеннями жанру, збагачуючи українську літературу, як він каже, «ексклюзивом»;

- до аналізу чинників художньої форми творів О. Черногуза спонукає досвід їх перекладання іншими мовами, коли «актуальність, проблематичність, викладені /.../ про нашу сучасність, гірку дійсність, відходять, здається, на другий план, а на перший – надзвичайний стиль, його вміння легко й іронічно розповідати читачеві про складне сьогодні» [4; 13];

- місце «Книги веселих порад» (К., 1971), на думку критиків, – серед «найоригінальніших творів тогочасної прози», адже «форма «веселих порад» як різновиду прозового літературного фейлетону» в нас майже не практикувалася [8; 19–20]; тому це благодатний матеріал для з'ясування **жанрової специфіки сатири та гумору**, зокрема **поетики фейлетону**. До речі, у восьмому класі вчитель може дотриматися принципу варіантності аналізу, завершивши вивчення творчості В. Самійленка повідомленням: він вважається одним із засновників українського фейлетону, що стане базовим компонентом вивчення прози наступного представника «гумору» і «сатири» – О. Черногуза.

Тема заняття: «Жанр літературного фейлетону в творчості О. Черногуза (за «Книгою веселих порад»).

План: I. Жанри сатири та гумору О. Черногуза. II. Жанрово-структурні ознаки фейлетону. Співвідношення аналітично-соціологічної та художницької образності в текстах. III. Сміх як жанровизначальна ознака «веселих порад». IV. Образ оповідача – маска для автора? V. Жанрова роль фактору адресата.

Запитання і завдання до I питання:

- У яких жанрах малої прози, зокрема сатири та гумору, на думку літературознавців, творить О. Черногуз? (Оповідання, новела, усмішка, гумореска (В. Аблицов); гумореска, «весела порада», фейлетон, гостра публіцистична стаття (В. Булавко); гумореска, памфлет, фейлетон (П. Кононенко); гумореска (В. Пепа); памфлет, фейлетон, сатиричне есе (Л. Тома) тощо). Які «малі» жанри «веселого слова, влучного жарту і дотепу» віднаходить у себе чи згадує автор? («Дуже смішні і дуже дотепні гуморески» [8; 31], «оповідання, усмішки» [1; 12]; «фейлетони, гуморески, сатириески» [8; 533] тощо).

- Випишіть із літературознавчих словників-довідників визначення: «гумореска», «усмішка», «сатиричне (гумористичне) оповідання», «фейлетон», визначте жанр текстів «Книги веселих порад». (Під час обговорення викладач зверне увагу: переважно «це твори без фабули, оповідь тримається не на сюжетно-подієвому стрижні, як в гуморесці чи оповіданні, а на безпосередньому розкритті наперед сформульованої ідеї, іронічному тлумаченні її на «живих прикладах» [8; 20]; як у гумористичних творах, автор описує смішні пригоди, риси в характері людини, але життєві явища не завжди зображуються в добродушному, жартівливому тоні. В. Аблицов назвав О. Черногуза хірургом з ліричним скальпелем [1], В. Пепа порівняв твори автора з гіркими ліками в області сміху [5]. У життєписі «І моя автобіографія» автор самовизначає себе як сатирика [8; 31]; «Книгу веселих порад» у «Передмові» характеризує як сатиричну; в творах, розмовах із журналістами підкреслює раціонально-практичні завдання власної творчості («пишу гуморески, над якими плачуть» [8; 31], «кращого натхнення для сатирика, ніж злість, породжена несправедливістю, не треба» [9] тощо). Отже, мають рацію дослідники, які виокремлюють серед творів малої епічної форми сатирика «фейлетон» (Ю. Цеков, П. Кононенко, І. Бірюкова, Р. Дідула та ін.).

Співвідносити ознаки поняття з особливостями творів О. Черногуза будемо на основі теоретичних аспектів жанру, визначених у працях Є. Журбиної, В. Здоровеги, А. Тепляшиної, О. Тертичного, Ю. Тинянова та ін.

Розгляд II запитання можна почати з **дискусії**: фейлетон – жанр художньої літератури чи публіцистики? (Викладач поінформує, що у передмові до збірки «Фейлетон» (Л., 1927) редактори Ю. Тинянов та Б. Казанський застерігали: це не «літературний», не «художній» твір; коли ж фейлетон «має претензію» стати таким, він втрачає свою цінність; загроза «художності» може перетворити його на «оповідання», позбавивши достовірності, жанрового опертя на конкретний факт. Студенти, які отримали *індивідуальне завдання* – законспектувати статтю А. Погрібного [6], пояснять різницю між публіцистикою «взагалі» і художньо-письменницькою публіцистикою. Викладач доповнить: чорногузознавці, сам автор розмежовує свої художні твори та публіцистику – книжки «Український кентавр», «Українські колобки»; «я відкинув езопівську мову і взявся за перо публіциста» [10]. Водночас у ньому письменник і журналіст нерозривно поєднані – доречно згадати із біографії О. Черногуза: навчався на факультеті журналістики Київського університету ім. Т. Шевченка; виступав із фейлетонами під псевдонімом Семен Довгий у погребіщенській газеті; завідував відділом сатири та гумору у газеті «Вінницька правда», відділом фейлетонів у журналі «Перець» тощо. Як письменник О. Черногуз стверджує незаперечно корисність журналістської школи: «Дуже допомагає журналістській досвід. Адже найкращі мої життєві університети – тисячі листів читачів до редакції «Перця» [11]; в художніх творах («Перший нарис», «Репортаж», «Битий вовк») віднаходимо алюзії на постійну роботу автора над жанрами газет-

ної публіцистики; у повісті «Між нами кажучи» «використана література: підшивки районних та обласних газет» [8, 351]; епіграф гуморески «На прийомі» свідчить, що сюжет автору підказав лист до редакції тощо).

Студенти зроблять правильний висновок: фейлетон – жанр «подвійного підпорядкування» (літератури і публіцистики); зважаючи на вищесказане, також, що вихід «Книги веселих порад» (1971) припадає на період роботи О. Черногуза старшим фейлетоністом, завідувачем відділу фейлетонів журналу «Перець» (1964–1983), доречно дослідити співвідношення художницької та аналітично-соціологічної образності в «веселих порадах».

З'ясувати інструментарій, способи публіцистичного аналізу в текстах О. Черногуза можна у такій послідовності:

- Які риси жанру простежуються у розповіді О. Черногуза на запитання журналістки, чи тяжкою є доля фейлетоніста?

– Одного разу ледве не вбили. На залізничному вокзалі стояв у черзі за квитками. Двоє хлопців проштовхалися крізь натовп, і один з них ударив мене ліктем у живіт. Вийшли на перон. Там зчинилася бійка. У руках одного з хуліганів я побачив гострий уламок ножиць... Допоміг мені брат-офіцер, який був чемпіоном Прикарпатського військового округу з вільної боротьби. Хоча і йому тоді дісталось: поранили ногу. Як потім з'ясувалося, це була помста за мій фейлетон у «Перці» на одного голову колгоспу. Той найняв молодиків, щоб мене провчили [11]. (Фейлетон – жанр сатиричний, завдання автора – виявити і висміяти негативне явище, як зловживання посадовця; публіцистична загостреність, оскільки викликав таку реакцію; адресний – «герой» впізнав себе; розрахований на широке коло читачів – з метою запобігання і усунення шкідливого для суспільства явища).

- Що можна дізнатися про поетику фейлетону, спостерігаючи за процесом його створення («Битий вовк»)? (О. Черногуз звертає увагу на значимість вибору теми, документальність, сюжетність, особливу роль сатиричного образу; що важливо, фейлетоніст має «побачити»: описане явище не так негативне, як комічне (шахрай почувається героєм, думаючи, що перехитрував усіх – убезпечив себе від покарання і зберіг награбоване, заповівши все родичам. Та він смішний, бо ще не усвідомлює істину: «І вороги чоловікові – домашні його» [Мт. 10 : 36]).

- Обов'язковою умовою фейлетону є достовірність фактів, які використовує автор. Чи притаманне О. Черногузу жанрове оперття на конкретний факт? («Багатий життєвий досвід» – основа книги «Веселих порад» (із «Передмови»); «Подаю кілька блискучих прикладів, узятих з життя» [8; 172]; «В основі повісті – жодної вигадки. Книжка писалася і була продиктована самим життям і тими статистичними даними /.../» («По знайомству»); «Усе беру з життя /.../ Героїв ліплю часто зі своїх знайомих» [1; 12]; «Звідки взяли сюжет для першого сатиричного твору? – Із життя» [11]; про «Вавилон на Гудзоні»: «за всім життєвим матеріалом правдивий, навіть може сприйматися як гумористично окреслений документ»). Що в текстах «Як поводитися у кіно», «Як вибирати ім'я» та ін. відповідає дійсності 70-х років ХХ ст.? (Кіно відтіснило на другий план театр, оперу тощо; мода на все іноземне, протиставлення йому національного як другосортного, архаїчного; занедбування сімейних традицій; відкидання Бога; провінціалізм, низький рівень культури українців та ін. Підтвердити відповідними цитатами).

- Зрозуміло, журналісти висвітлюють події, які мають суспільну значимість. Назви, тематика творів («Чому необхідно стати болільником», «Як пофарбувати коридор», «Як упіймати таксі», «Як дізнатися про походження свого прізвища» та ін.) свідчать про осмислення авто-

ром побутових фактів, кумедних ситуацій з приватного життя. Тоді чому дослідники зазначають, що головна ознака малої прози – соціальна змістовність [8; 28]; О. Черногуз належить до тих, хто «перекоаний, що суспільно-важлива проблема чи явище зрозуміліші широкій аудиторії, коли викладені не з бундючною серйозністю, а в памфлетному стилі» [2; 1]; у посібнику «Усі уроки української літератури у 8 класі» (Х., 2008) методисти рекомендують вивчати «Веселі поради» як «характеристику складних соціальних явищ»? (Відштовхуючись від одиничного факту, автор підводить читача до узагальнень, які мають не лише суспільне, а й політичне значення: герой «веселих порад», радянська людина, – безкультурна [130, 186]; невіглас «в живописі, музиці, кіно, літературі» [183]; релігії [211], історії [169, 184, 188]; ненавидить національне [131, 148, 166–168]; «раб побуту» [192, 223]; кар'єрист [171–174] тощо. У радянському суспільстві «батьки не мають часу займатись вихованням дітей» («Як виховувати дітей»), міліція нездатна захистити громадян («Як затримати грабіжника»); житло будується в непристосованих для життя умовах («Як поводитися на новосіллі»), незатребувані фахівці; дипломовані спеціалісти змушені виживати – працюють продавцями, офіціантами («Як розгадувати кросворди»); черги за всім, дефіцит товарів («Як поводитися в черзі», «Як упіймати таксі») та ін.).

- Конкретний фактичний матеріал у публіцистиці має бути актуальним, щоб змінювати, перетворювати дійсність. Доведіть, що для О. Черногуза література є передусім словом «прямої дії»? (Його героя, кращого репортера газети («Репортаж») звільнили через «неоперативність», він не підготував матеріалу вчасно; автор визнає: «за перо мене змусила взятися кричуща несправедливість у суспільстві» [1; 12]; «сміх – це озонне оновлення організму й тіла суспільства» («Я хочу до моря»); «я завжди серйозно жартую /.../ я жартів заради жартів не люблю» («Вавилон на Гудзоні»); в аналізованих творах читаємо: «Я не зупинявся б на цій пораді, якби не бачив у тому життєвої потреби» [8; 129]; «якби життя не підказало мені цієї теми, я б ніколи не взявся за перо» [8; 248]; «Це питання, безперечно, хвилює кожного» [8; 146]. Дієвість сатири О. Черногуза зауважують критики: герої письменника «втілюють собою обов'язковий життєвий негатив, який з'являється на сцені заради катарсису – очищення глядача» [5]).

- Журналісти переважно використовують аналітичний метод відтворення навколишньої дійсності. Доведіть, що «веселим порадам» притаманне ясне і послідовне розгортання заданої думки. (Автор вдається до прийому уявної маски науковця – «майже науковий трактат» [8; 149], «якщо цей метод звести до системи /.../» [163]; форми викладу – у вигляді ланцюжка «прикладів» («Як дізнатися про походження свого прізвища»; «Як завоювати серце керівника», ще й «попереднім словом» до кожного), «пунктів» («Як приборкати сусіда»), «вимог» («Як набути слави інтелектуала»), «умов» («Як зробити, щоб чоловіки на чужих жінок не дивилися»), «порад» («Як вибирати ім'я», «Як поводитися в кіно») тощо; фейлетоний «сюжет» рухається від факту до факту, або становить розгортання, розкриття сатиричного образу).

- Критики зазначають: у творах О. Черногуза «чисто такого, що не завадило би знати освіченій людині. До відома неуків, автор зокрема доводить /.../» [5]; говорять про «літературну інтелігентність» митця [4]; сам автор вважає: «Що ж до сатириків взагалі, то хотілося б сказати тим, хто ще й досі гадає, що сатира – це другорядна література. Це глибоко інтелектуальна література» [9]. Студенти наводять приклади [8; 131, 169, 188–190]. Та чи не є це звичним типом діяльності журна-

ліста – інформуванням, повідомлення про події в світі та їх коментар?

Проблемне питання: У підручнику із вступу до літературознавства «Мистецтво слова» (К., 1998) дослідник А. Ткаченко розрізняє традиції культивування сучасного «народного» гумору, «низової» сміхової культури та інтелектуальний гумор, зокрема Ю. Івакіна, для витонченого прочитання якого потрібно бути гуманітарієм, а ще ліпше – філологом. Чи є проблема «витонченого прочитання» творів О. Черногуза?

Як відомо, художність або образність фейлетону завжди були обов'язковою умовою його ефективності. Доведіть, що «веселі поради» належать до художнього жанру сатири. (О. Черногуз підкреслює власну письменницьку інтуїтивність – «Письменник усюди письменник: у кінотеатрі, в театрі, в автомашині, в трамваї, в поїзді і навіть у «кімнаті роздумів», якщо він письменник. Кожна асоціація у життєвих буднях: несподівана ситуація, випадок, фраза, речення – це образ. Це афоризм. Це метафора» [1; 12]); наголошує на вмінні по-художницькому відчитувати враження, факти – «Що ж до ситуацій, у які автор ставить свого оповідача, то вони здебільшого є літературним прийомом, своєрідним художнім засобом, за допомогою якого в художньому творі виразніше, рельєфніше розкривається сутність того чи іншого явища реальної дійсності»; «це мій перший художній відступ /.../ такий мій стиль»; «Я знав (з теорії літератури) /.../ «; «письменник повинен висловлюватися не завжди логічно, але завжди образно» («Вавилон на Гудзоні»); вказує на умовність ситуацій – «факт, покладений в основу твору, абсолютно не типовий і не характерний для нашого життя» («По знайомству») тощо. Критики зауважують у творах «інтригуючий розвиток сюжетних ліній, майстерно виліплені портрети діючих осіб» (В. Абліцов); доведені «до віртуозності хронотоп, архітектоніку» (Л. Тома). За Ю. Цековим, у «малому» жанрі автор порушує найгостріші злободенні проблеми, але «методика сатиричних ударів не має нічого спільного з прямолінійною публіцистичною тактикою» – він уміє весело, не «в лоб» загострити увагу читача на життєвих неладностях; приховати критичний пафос за спокійною, трохи лукавою оповіддю, приправленою гумором та іронією. Письменника приваблює комізм образу і ситуації, розкриття історичної безпорадності сатиричного персонажа [8; 22]; О. Черногуз – майстер комічного характеру («у найкоротших творах він намагається подати хоча б штриховий портрет персонажа /.../ діючих осіб можна легко вгадувати по самих діалогах і монологам, настільки своєрідні, виразні й колоритні їхні мовні партії»), що наближає твори до гумористичного й сатиричного оповідання [8; 28]. Студенти підтверджують прикладами міркування літературознавців; характеризують образи новоспеченого татуса, який під натиском «друзів» легко відмовляється назвати немовля на честь загиблого на війні батька, чи в пам'ять діда дружини, котрий замінив сироті обох батьків («Як вибирати ім'я»), невихованого «кіноглядача» («Як поводитися в кіно»); нечисленних інтелігентних людей; в антисвіті саме їх поведінка, стиль життя видаються ненормальними (це – «маловиховані типи» [8; 130]; «невиховані невігласи /.../, вони й досі /.../ читають «І мертвим і живим, і ненарожденним» [8; 169]; «профани, невігласи й нікчеми» [8; 183]; «білі ворони» [8; 185]; «істерики» [8; 208]; «некультурні», «буйні», «не варто на таких ідіотів звертати увагу» [8; 221] тощо).

III. У висновках до питання слід зазначити: автор заперечує дівість «одновимірною» у своїй функції (тому й вдається до пародіювання) жанру «поради»: « /.../ рецептурник /.../ «Українські страви» чи поради відомого собаководо /.../, як самому виготовити запчастини до автомашини «Запорожець», трактора ХТЗ чи холодильний

агрегат до «Донбасу-8» /.../, як стати «сама собі модистка» чи виростити чуприну в 75-річного діда /.../» (із передмови до «Книги /.../ «) – за Г. Гессе, фейлетонова епоха, коли масово тиражують дурниці. Гумористичний ефект витворює стильова несумісність змісту і викладу; заданий у заголовку жанр трансформується в свою пряму протилежність – так не роби («У кінозалі завжди треба розмовляти дуже голосно /.../, добре вмовстившись, лізьте до кишені /.../, діставайте бутерброд /.../, як тільки на екрані з'являться титри, починайте читати /.../» [8; 130]; «Яке ім'я дати дитині? /.../ Перш за все, слід забути про будь-які сімейні традиції /.../, все то пережитки минулого /.../» [8; 146]). Твори, як правило, безсюжетні, викликають «веселість» поєднанням непоєднуваного, зокрема образів, символів, які належать різним стильовим парадигмам, естетичним традиціям («Йдучи в театр, ми дивимось афішу. Йдучи на стадіон – теж дивимось на афішу. Йдучи на стадіон, ми купуємо насіння. Йдучи в театр – запасаємось тим самим /.../ Туди й сюди, як правило, запізнюємось. Там і тут, як правило на нас кричать: «Пригни голову» [8; 186]; «Нінель Кукурудза, Травіата Пацюк, Жульєна Миска /.../» [8; 149]; «Чи немає в нашому будинку літератора? Є. колишній аптекар» [8; 189]). Алогізми часто поєднуються зі стилістичною й змістовою гіперболізацією, гротескним перебільшенням («фарби для коридора /.../найкращі такі: крон лимонний, охра світла, ультрамарин, марс коричневий, голуба ФЦ, світло-зелена, золотисто-жовта й перманент зелений. Але ні в якому разі кармін, крон странціановий чи який-небудь каплак /.../ – у магазині була тільки голуба й червона» [8; 210–211]). У цілому художню структуру текстів можна звести до «спільного знаменника» – різновиду комічного, що передбачає інакомовлення, приховану насмішку, заперечення під виглядом згоди. Іронія не лише втілюється засобами пародії, шаржу, гротеску, гіперболізації; критики помічають: із засобу зображення дійсності в О. Черногуза вона переростає в художню форму бачення та інтерпретації явищ життя [1; 12]; «Моя біографія, як і життя – іронічна», – говорить автор.

Проблемне питання: В. Шевчук зауважив, що смішне перестають часом уловлювати через незнання старих реалій [3; 135]. Чи стосується це «веселих порад»? (Тепер перед фільмом не демонструють кіножурнал; не карають за дрібне хуліганство – «мабуть, за мітлою скупчили» [8; 132]; нема дефіциту товарів, послуг, зникли черги; змінилося ставлення до релігії; мода (« /.../ патлянь. У зубах сигара, в руках гітара, туфлі на босу ногу, баки з вусиками зрослися» [8; 163]; сьогодні – інші зірки футболу [8; 167–168, 184–187], кіно [8; 129, 148, 167, 207, 163]; навпаки, спостерігається повернення до традицій, зокрема популярні колишні українські, навіть давньослов'янські імена тощо).

IV. Фахівці стверджують, що обов'язковою складовою фейлетону є образ того, хто пише, пафосність, емоційна оцінка зображуваного. У «веселих порадах» розповідь ведеться від І особи, та чи це прояв суб'єктивної організації текстів? Частина студентів наводить аргументи на користь застосування авторської оповідної форми, частина – персонажної. (Про автобіографізм прози О. Черногуза свідчить: декларування зображення подій крізь призму особистого досвіду («я опирався не лише на те, що давно вивчено й описано, а на свій багатий життєвий досвід» – із «Передмови» до «Книги /.../»; в розмовах із журналістами митець зізнається, що його твори – «осколок дзеркала епохи. Загалом я люблю писати про те, що добре знаю» [11]; автобіографічні паралелі життя героя і автора – образи журналістів у творах «Перший нарис», у якому автор «спародіював ...власні писання» [8; 11], «Битий вовк», «Репортаж», де кращий

газетяр прагне «все, про що пише, відчути на собі» [8; 527]; «Як я став «генієм», історія літконсультанта Семена Довгого – псевдонім О. Черногуза; спогади про дитячі роки («Дитинство», «Як набути слави інтелектуала»); навчання у Київському університеті («Як я пишу»); обіграння власного прізвища («Як я пишу», «І моя автобіографія») тощо. Водночас О. Черногуз добре розуміє важливість співвідносності у тексті документальних та образних компонентів («взяти пару цікавих фактів, пару вигадати» [8; 527]); переконує, що саме «автор» – художній образ, свідомо намагається відділити себе від героя («Дружина мене запевняє, ніби все, що я пишу, я пишу про себе. Ніби з моїх творів можна дізнатися, чим я жив і чого я хочу. Не знаю. Можливо. Тільки це не біографічний твір. Я не описую своїх пригод, я просто – мрію» («Я хочу до моря»); «роман написаний у формі розповіді від першої особи» – про «Вавілон на Гудзоні» – «прохання до читачів: не ототожнювати автора з особою оповідача»; «А якою мірою у ваших романах присутні самі ви? – Якщо у відсотках, то дуже малою» [10]. Очевидно: образ автора незбійний з образом того, хто пише. За А. Тепляшиною, він вводиться для витворення підтексту, який вважається одним з головних типологічних ознак фейлетону. Оповідач є організатором епічної розповіді, основою композиції – повісткування наближене до суцільного монологу; єдиного суб'єкта мовлення визначає особлива нарративна стратегія («поради»); автор-розповідач відтворює певну картину, сам коментує («Ви, ніяковіючи, відкладаєте книжку вбік», «починаєте ви так, ніби щойно когось ненавмисне підрізали» [8; 147]), звертається до адресата – читача і персонажів – «не лайтесь з товаришем, не робіть йому ніяких зауважень. Хай читає, хай коментує, розповідає, що буде далі /.../» [8; 130]. Узагальненість образу підкреслює безіменність; як усі, він прагне пристосуватися до обставин свого часу, підкоритися загальноприйнятим правилам. Оповідач відповідає характерному для інформативних жанрів образу ментора, носія знань; проте О. Черногуз перевертає звичне становище речей – домінує антипросвітительська настанова «учителя». З'ясувати авторську позицію, авторський ідеал – значить виявити протиріччя, заховане у комічному змалюванні образів, явищ, ситуацій.

V. Доведіть, що діалогічність як фундаментальна властивість журналістських текстів зумовлює змістові, композиційні, стилістичні особливості «веселих порад». («Пусковим» механізмом у журналістиці є інформаційні запити аудиторії: прагнення автора їх вдовольнити за-свідчують представлені набором запитань («Як /.../», «Чому /.../», «Куди /.../», «Про що /.../», «Навіщо /.../») заголовки текстів; змістово-сміслова сторона жанру зумовлюється комунікативними інтересами адресата – якби життя не підказало мені цієї теми, я б ніколи

не взявся за перо» [8; 248]; витворена у свідомості письменника концепція адресата спонукає не лише вступати з ним в діалог, а й заохочувати до співтворчості («Я сміюся. Причому, на повні груди. У мене є знову шанс посміятися. Разом з моїм українським читачем, який так любить гумор і сам творить його» – з інтерв'ю Л. Хворост «Я сміюся, щоб люди не плакали»; «Є ще одна умова – п'ята. Я її залишаю незаповненою. Заповнити її раджу вам/.../Поділіться секретом і разом зі своїми зауваженнями надішліть мені. При переробці і доповненні книги автор врахує це» [8; 143]; іронія через свою двозначність залучає читача до активної співтворчості з автором, стимулює до глибоких рефлексій тощо. Можна припустити, що у виборі форми втілення задуму автор скористався порадою редактора початківцю-літконсультанту, як відповідати на листи читачів («Як я став «генієм») – «дати обґрунтовану, розумну відповідь, але таку, щоб читач не образився» [8; 43]).

Завершити заняття можна *дискусією*: у «Передмові» до «Книги веселих порад» автор зауважив, що пише її «сам. Без допомоги будь-якого доктора чи кандидата наук», очевидно, висловивши іронічне ставлення до критиків, їх ролі у «канонізації» письменника. По-друге, чи не даремно ми витратили час, осмислюючи твори сатирика, адже «пояснений жарт перестає бути жартом /.../, тлумач дотепів сам не вміє говорити дотепи» [7;2].

Література

1. *Абліцов В.* Сатира – ліричний скальпель. Олег Черногуз – талановитий хірург [Текст] / Віталій Абліцов // Молодь України. – 2007. – №50. – С. 12–13.
2. *Абліцов В.* Тонка іронія, гостра сатира, ювеналів гнів... (І так 70 років) [Текст] / Віталій Абліцов // Літературна Україна. – 2006. – №15. – С. 1, 8.
3. Іронія: Збірник статей [Текст] ; [упор. О. Галета та ін.]. – Львів : Літопис, К. : Смолоскип, 2006. – 238 с.
4. *Наумов А.* Черногуз із сарказмом [Текст] / Анатолій Наумов // Україна молода-2010. – №21. – С. 13.
5. *Пепа В.* Сміх крізь сатиру [Текст] / Вадим Пепа // Літературна Україна. – 2010. – №3. – С. 3.
6. *Погрібний А.* До розуміння феномена письменницької публіцистики [Текст] / Анатолій Погрібний // Слово і час. – 2007. – №4. – С. 50–52.
7. *Рогозинський В.* Серйозно про Сміх [Текст] / Віктор Рогозинський // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1999. – №3. – С. 2–3.
8. *Черногуз О.* Твори в двох томах [Текст] / Олег Черногуз. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1. – 535 с.
9. *Черногуз О.* Благочестиві, або Провінційне фарисейство... [Електронний ресурс] / Олег Черногуз. – Режим доступу: //http://www.navigatori.ucoz.ru/publ/9-1-0-609
10. *Черногуз О.* Граф Сідалковський – це троє осіб [Електронний ресурс] / Олег Черногуз. – Режим доступу: // http://www.litakcent.com.html
11. *Черногуз О.* Я сидів за любов [Електронний ресурс] / Олег Черногуз. – Режим доступу: //http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/.../33955.html

Жанр літературного фельетона в творчестві О. Черногуза (по «Книге веселых советов»)

Автор обосновывает необходимость изучения творчества О. Черногуза в университетах педагогического направления с целью расширить возможности будущих учителей-словесников осмысливать природу комического; выявлять его как составляющую художественного метода автора; исследовать жанрово-стилистические особенности произведений писателей-юмористов; выбирать и применять формы, приемы, методы школьного анализа «веселых советов».

Ключевые слова: малая проза, фельетон, публицистический, художественный, ирония, автор, адресат.

Art feyleton genre in the works of Oleg Chornogyz (on the «Book of funny advice»)

The author justifies the need to study the creative work by O. Chornogyz in pedagogical university with a view to expand the ability of future teachers to analyze nature of the comic; to show it as part of the artist's method; explore genre and stylistic features of works by writers-humorists; select and apply forms, techniques, methods school analysis of «funny advice».

Keywords: small prose, feyleton, journalistic, artistic, ironic, author, addressee.